

Експериментальне дослідження стану мовленнєвого розвитку старших дошкільників

Постановка проблеми, її зв'язок з важливими завданнями. Сучасна динаміка суспільних процесів вимагає від кожного індивіда постійної мовленнєвої адаптації, адже мовленнєвий розвиток є детермінантою становлення особистості, особливо в дошкільному дитинстві. Тому так важливо робити особливий акцент на розвитку мовленнєвих здібностей дитини, що дозволять їй реалізуватися як суб'єкту мовленнєвої діяльності у майбутньому соціумі. Нам, як майбутнім працівникам освітньої сфери, необхідно цілеспрямовано працювати над гармонійним розвитком мовного рівня та культури особистості.

Аналіз останніх наукових праць. Проблема розвитку мовлення дошкільників досліджувалася класиками наукової думки і сучасними науковцями в різних аспектах: психологічному (Л.Виготський, Н.Жинкін, Д.Ельконін, О.Лурія, Т.Піроженко та ін.); психофізіологічному (П.Анохін, І.Павлов та ін.); психолінгвістичному (О.Леонтьєв, І.Марченко та ін.); лінгвістичному (А.Богуш, К.Голдобіна, К.Крутій, та ін.); лінгводидактичному (Н.Гавриш, Н. Кузіна, М. Поддяков, та ін.). Але, незважаючи на значну увагу науковців і практиків до питання розвитку мовлення старших дошкільників, воно все рівно залишається актуальним і потребує подальшого розв'язання.

Мета статті: дослідження стану мовлення дітей старшого дошкільного віку й встановлення його рівнів.

Аналіз останніх публікацій. Мовлення — це оволодіння і застосування особистістю певної мови в процесі її спілкування з іншими людьми, в процесі мовленнєвої діяльності, — за визначенням І.Марченко [3, с. 5-6]. Мовлення і єдине з мовою, і відмінне від неї, є єдністю певної діяльності (спілкування) і певного змісту, яке позначає, і позначаючи, відтворює буття [3, с. 5-6]. За словами М.Жинкіна, мова і мовлення - це канали для засвоєння такої інформації, яка забезпечує розуміння дійсності та її перебудову згідно з потребами людства [2, с. 92]. Згідно із вченням І.Павлова, мова є складною психофізіологічною функцією головного мозку, другою сигнальною

системою дійсності, є сигналом сигналів [5]. За висновками Л.Виготського, первинною формою внутрішнього мовлення є голосне мовлення, яким дитина супроводжує свої дії, немовби розмовляючи сама з собою. У середині голосного мовлення формується нова мовленнєва функція — організації та регуляції діяльності і мислення. Поступово мовлення стає скороченим, згорнутим, шепітним і переходить у внутрішнє мовлення. Наприкінці дошкільного віку з'являється центральне якісне новоутворення — планувальна мовленнєва функція, яка стає «керівником» усієї діяльності. Розвиток планувальної функції мовлення (за Л.Виготським, Р.Левіною) проходить три етапи: а) планування для інших (повертається до дорослих і називає свою майбутню дію); б) планування для себе (дитина промовляє до себе, що вона буде робити); в) внутрішньо мовленнєве планування [1, с. 316-324]. Вчені виокремлюють у дітей такі форми мовлення: монологічне, контекстове, внутрішнє; мовлення-повідомлення (Д. Ельконін), мовлення-пояснення (М.Поддьяков, Н.Кузіна), мовлення-міркування, мовлення-інструкцію. Отже, у дошкільному віці інтенсивно розвиваються комунікативні форми і функції мовної діяльності, удосконалюються практичні мовні навички, суттєво змінюються словниковий обсяг мовлення, відбувається усвідомлення мовної діяльності загалом. Це пов'язано з ускладненням реальності дитини і зміною її стосунків іншими мовними особистостями [4, с. 233; 246].

Виклад основного матеріалу: експеримент проводився на базі ККДНЗ № 101 «Метелик» м. Кривого Рогу, вибірку склали 40 дітей старших груп. Експеримент включав три етапи. На першому етапі ми займалися пошуком відповідного діагностичного інструментарію. (Нами був обраний посібник «Моніторинг мовленнєвого розвитку і дрібної моторики дітей старшого дошкільного віку» авторів Кривоніс М.Л, Дроботій О.Л.). На другому етапі ми розробляли критерії, рівні та показники мовленнєвого розвитку. Нами були розроблені критерії: *словниковий* (лексичний запас, навички словотворення), *лексико-граматичний* (грамотність будови мови і словозміни), *монологічний* (розвиненість зв'язного мовлення). На третьому етапі – власне дослідження: проведення діагностики за допомогою методик (індивідуально з кожною дитиною) та методу спостереження. Методики спрямовані на обстеження активного словника дитини, навичок словотворення й словозміни, правильного узгодження закінчень, користування у мовленні різними типами речень, вміння складати розповідь за серією картинок, переказувати зміст знайомої казки. Завдяки методу спостереження ми фіксували мовлення дітей під час їхньої життєдіяльності в дошкільному закладі (на заняттях, в процесі ігор, на прогулянці). Увага приділялась активному словнику дітей та застосування його у різних мовленнєвих ситуаціях, користуванню дітьми різних типів речень, володінню граматичними категоріями рідної мови та різними формами мовленнєвого етикету, культурою спілкування.

Узагальнивши результати проведеної діагностики та спостереження, враховуючи попередньо виділені критерії та показники, нами було

виокремлено рівні мовленнєвого розвитку: високий, достатній, низький, критичний.

Отримані дані ми узагальнили за допомогою діаграми (Рис. 1)

Рисунок 1. Рівні мовленнєвого розвитку старших дошкільників

Високий рівень становить 7 %: діти виконали завдання самостійно і правильно, простежується смислова адекватність, відповідь містила всі основні смислові одиниці в правильній послідовності та правильне граматичне оформлення, з використанням складних і різноманітних граматичних конструкцій; адекватне використання вербальних засобів. Так, діти з високим рівнем чітко дотримувались структури казки, використовуючи такі зачини - «Жив собі...», «Колись давним - давно...», «Було це за царя Панька, як була земля тонка...». Під час обстеження словника діти не тільки називали який предмет за кольором, розміром, формою, а й уточнювали з власної ініціативи для чого він, як використовується. Також, утворюючи множину слів виходили за рамки запропонованих, називаючи свої слова (олівець-олівці, мультик-мультики).

Достатній рівень - 27 %: виконали завдання правильно, але за незначною допомогою (1-2 підказки), несуттєво змінювали послідовність подій, пропускали окремі смислові ланцюжки, водночас їх відповіді були граматично правильними, але спостерігалась стереотипність, неточність у вживанні окремих слів, складності лексичного оформлення – пошук слів або поодинокі близькі словесні заміни.

Низький рівень становить найбільший процент – 58 %: діти виконали завдання за суттєвою допомогою дорослого, кардинально змінювали ситуації, використовували неодноразові необґрунтовані повтори слів або поодинокі повтори граматичних конструкцій, у відповідях були присутні аграматизми, недоречність у використанні багатьох слів, неодноразові вербальні заміни. Так, діти переказуючи казку за опорними малюнками не могли встановити зв'язок між зображеннями, перестрибуючи то на початок, то на кінець казки. Неправильно утворювали множину слів: «дерево - дерева», «вухо - вухи», «стілець - стіли», «дім - діма» та ін.

Критичний рівень дорівнює 8 %. При ньому досліджувані відмовлялись від виконання завдань, демонстрували смислову адекватність навіть при

наданні допомоги з боку дорослого, неможливість самостійної побудови зв'язного тексту, їх відповіді не мали лексико-граматичного оформлення, спостерігалось неадекватне застосування вербальних засобів. Так, діти взагалі відмовлялись відповідати, не розуміли суть завдання.

Висновки. 1. Мовленнєвий розвиток є детермінантою становлення особистості в дошкільному дитинстві.

2. У дошкільному віці інтенсивно розвиваються комунікативні форми і функції мовної діяльності, удосконалюються практичні мовні навички, змінюються словниковий обсяг мовлення, відбувається усвідомлення мовної діяльності загалом.

3. Результати проведеної діагностики та спостереження показали, що низький рівень займає першість – 58 % дітей; достатній рівень займає другу позицію – 27 % дітей; критичний та високий рівень мають різницю у 1 %: 8 % та 7% дітей.

Перспективи подальших розвідок з напрямку. Отримані результати підтверджують необхідність проведення цілеспрямованої й систематичної роботи щодо підвищення рівня мовленнєвого розвитку дітей.

Список використаних джерел

1. Выготский Л.С. Мышление и речь: Собр. соч: Т. 2 / Л.С. Выготский. – М.: Педагогика, 1982. – 361 с.
2. Жинкин Н.И. Речь как проводник информации / Н.И. Жинкин. – М.: Наука, 1982. – 160 с.
3. Марченко І.С. Формування творчого зв'язного мовлення у дошкільників із затримкою психічного розвитку: навч.-метод. посібник / упоряд. І.С. Марченко. – К., КНТ: 2006. – 92 с.
4. Павелків Р.В. Дитяча психологія: Навч. посібн. / Р.В.Павелків, О.П. Цигипало. – К.: Академвидав, 2008. – 432 с.
5. Психологічна бібліотека // Психіка і вища нервова діяльність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://psychlib.com.ua/psihika-i-vishha-nervova-diyalnist.htm>. – Дата доступу: 27.12.2013.